

Mráz vane toto léto z Istanbulu. Na českém knižním trhu je k máni kniha, která je okamžitě použitelná pro základní orientaci ani ne tak v turecké politice a historii, jako v tamní každodennosti.

Kniha polského novináře Witolda Szablowského *Vrah z města meruněk* je o tom, jak Turci žijí, co si myslí, jak hledí na Západ, na islám, na genocidu Arménů (nechtějí o ní moc slyšet), na Atatürka, jehož dědictví je sice nedotknutelné, ale stále více se drojí, a proč tak milují (většinou) svého Tayyipa, tedy prezidenta Erdogana. Nejjednodušší odpověď je, že je jedním z nich. Nebo to aspoň umí předstírat jako nikdo – včetně Atatürka – před ním. A je také o tom, jak se Turci milují mezi sebou, muži a ženy, případně muži s muži. Sexuální vztahy a jejich realizace, to je vždy dosti důležitý rozměr života společnosti; v zemích, jako je Turecko, možná podstatnější než jinde, kde jsou tenze tohoto druhu jaksi méně napjaté.

Dočteme se, že polovina tureckých žen neumí popsat, co je to orgasmus, 40 % mužů netuší, že existuje menopauza, a naprostá většina z nich vyžaduje, aby manželka byla do svatební noci pannou – což vede k rozkvětu gynekologických ordinací, kde specialisté provádějí zákrok, který to zase vrátí do správného stavu: dovolit si ho mohou jen bohaté nevěsty.

Turečtí muži hojně navštěvují nevěstičky a třetina tam přijde o panictví: prostitutky jsou často zavržené ženy a dívky. Muži se rádi vychloubají nevěrou a promiskuitou a stylizují se jako machové, ženinu nevěru i náznak koketerie, ale i jen mlhově chování mnozí považují za smrtelný hřích a důvod k zavržení – ve východních oblastech došlo v posledních letech k několika ukamenováním. Turecká společnost je silně sexuálně traumatizovaná, žijící v napjatém rozporu mezi extrémním pojetím sexuální ctnosti a vybičovanou maskuliní citlivostí, jakousi extrémní přecitlivělostí na svůj turecký superfalus, za čímž obvykle bývá nějaký problém, nějaký komplex méněcennosti.

Szablowski ale není sexuolog (informace o sexuálním chování Turků, tzv. turecká Kinseyho zpráva, vyšla v deníku *Hürriyet*, 2005) ani sociolog či kulturní antropolog. Je novinář, reportér, mladý reprezentant „polské reportérské školy“, která je unikátním fenoménem, jež lze sousedům závidět. Předpokládá ponoření se do terénu, prozkoumávání temných a málo dostupných míst, dlouhodobý pobyt na místě a novinářskou zvědavost. K tomu patří úsporný, výtěžný, ale bohatý literární styl a pak i jistá reportérská manýra, kterou dobře zná čtenář vledepřesně knihy Mariusze Szczygiela *Gottland*, již *Vrah z města meruněk* poněkud připomíná, jen místo svérázu Čechů jde o svéráz Turků.

Taktika mužů z lidu

Polsky kniha poprvé vyšla v roce 2010. Pak ji autor v roce 2014 doplnil o nové kapitoly, především o tu

JIRÍ PEŇÁS

úvodní, pojednávající o protestním protierdoganovském hnutí z Istanbulského parku Gezi a Taksimského náměstí z května 2013. Vzpomínáte si na ty protesty? Možná byly labutí písní za sekulárními, prozápadními Tureckem a za občanskou společnost. Vypadalo to na „turecké jaro“, a skončilo to po policijních zásazích do vytracena. Erdogan stál už pevně v kramflecích a většina Turků za ním.

Hrdiny té kapitoly jsou místní gayové, kteří se v parku, co měl být pokácán a na jeho místě mělo být postaveno obří nákupní středisko (už stojí), scházeli. Homosexuálové byli přesvědčeni, že je to kvůli nim, že je chce vláda vypudit. V případě se šlo to, co nové Turecko charakterizuje. Moralizující a k náboženské rigiditě směřující režim se opírá o vnější modernizaci a konzum, což umožnila skutečnost, že roky vlády Erdoganova strany AKP byly provázeny nepochybným hospodářským vzestupem, takže životy obyčejných lidí se objektivně zlepšovaly. Jak sám prohlásil, „nikdo už nemluví o nemocném muži na Bosporu“. Erdogan převzal atatürkovský nacionalismus a progresivismus a skloubil ho s lidovým citěním, které přes všechno pozápádnění zůstalo – zvláště mimo velká města – muslimské a patriarchální.

Erdoganova proevropská či prounijní rétorika byla podle kritiků vždy jen taktika, jak muslimové říkají: *taktjke*, lest na oklamání nepřitele a nevěřících, jimž se smí lhát. Věděl, že čím více bude tláčit na vstup do Unie, tím větší bude kritika a výhrady ze strany Západu a tím větší a nepříteľštější bude reakce hrdých a nacionalistických Turků. Výsledkem je, že pro vstup do EU je v Turecku o polovinu méně lidí, než před deseti lety. Erdoganova jde ve skutečnosti o něco přesně opačného, o zavedení šarie, umírněné, ale šarie.

Turecká islamizace je přitom jev, který má své paradoxní stránky. Například výskyt žen v islámských šátcích na Istanbulských ulicích. Je jich nesporně mnohem více než před lety. Prý to jsou ale ženy, které dřív vůbec na ulici nechodily, protože vyžít z hidžábem bylo v Istanbulu stigma. A vdané muslimské ženy (prý) chtěly nosit šátek. Inu, nezubávalo jim než sedět doma. Nyní mohou chodit po ulicích. A mohou v šátku i studovat, což dřív v šátcích také nemohly. Je to pokrok, nebo regres?

Jiný příklad. Celotělové plavky pro muslimky, které jsou dnes běžnou součástí tureckých pláží. Z pohledu sekularisty – a řekl bych i lidské přirozenosti a, proč to neřít, muže – je to... podivné, ošklivé, nepraktické. Ale ty ženy se poprvé mohou jít koupat na veřejnosti. Je to pokrok, nebo zpátečnictví a útlak žen?

Boží záměr a papež

Szablowski pobýval v Turecku opakovaně dohromady několik let, projel jim křížem krážem, poznal tedy nejen Istanbul a Ankaru, ale i východní, divoké oblasti Kurdistanu, anatolský venkov či města, o nichž člo-

**POLOVINA
TURECKÝCH ŽEN
NEUMÍ POPSAT, CO
JE TO ORGASMUS,
40 % MUŽŮ NETUŠÍ,
ŽE EXISTUJE
MENOPAUA,
A NAPROSTÁ VĚTŠINA
Z NICH VYŽADUJE,
ABY MANŽELKA BYLA
DO SVATEBNÍ NOCI
PANNOU.**

věk v Evropě většinou nikdy neslyšel, ale ono tam žije třeba přes tři sta tisíc obyvatel a v jednom se narodil muž, který dosáhl celosvětové proslulosti, byť značně pochybným způsobem.

Reč je o městě Malatya, což je ono „město meru-něk“ z názvu knihy. V roce 1958 se v něm narodil Mehmet Ali Agca, který 13. května 1981 spáchal atentát na papeže Jana Pavla II. Na polského papeže, nutno připomenout. Jan Pavel II. našťastí přežil, výstřel zasáhl loket a břicho, ale zázrakem se vyhnul důležitým orgánům. Druhý den už papež svému atentátníkovi odpustil. Navštívil ho v roce 1983 ve vězení, Agca po jeho smrti tvrdil, že se spřátelili. Z toho nejspíš vyvodil dosti absurdní žádost o polské občanství, jež mu rozumně nebylo uděleno...

Szablowski se vydal do Malaty, kde se chtěl setkat s jeho příbuznými a známými. Agca tehdy ještě seděl v tureckém vězení (z italského byl propuštěn v roce 1999), kde si odpykával trest nikoli za střelbu na papeže, nýbrž za vraždu novináře Abdihho Ipekciho, jehož

zastřelil v únoru 1979. Tehdy šlo o typickou likvidaci intelektuála, který představoval to, co ultranacionalisté jako Agca nenáviděli. Tedy Turecko jako západní liberální stát, respektující lidská práva a svobody. Agca nebyl islamista a jeho vztah k náboženství byl nejspíš chladný (prý se pak ale nechal pokřtít), byl to spíš terorista starého „západního“ typu, člen fašistické panturkistické organizace Sedí vlci, která by se dala přirovnat spíš k IRA či ETA než k Islámskému státu.

Zajímavé a asi příznačné je, s jakým hodnocením „slavného“ rodáka se Szablowski v Malaty setkal. Jeho příbuzní a lidé, kteří ho znali, jako by vytěšňovali, v čem spočívá jeho proslulost. Byli hrdí na to, že znají někoho tak slavného, aniž by je zajímalo, čím se tedy proslavil. „Nikom nepál nic špatného,“ říkají jeho bratři. „Když se jich polský novinář zeptá, proč tedy střelil na papeže, odpoví, že za to nemohl, že v tom byl „boží záměr“. Kdyby totiž nevystřelil, nemohl by se udít zázrak, že papež nezemřel. A nejen to: papež by nemohl svému skorovrahovi odpustit a Agca

Atentát na papeže Jana Pavla II., Vatikán 13. května 1981. Pachatel: turecký radikál Ali Agca. Foto: Reuters

by se nemohl stát lepším člověkem. Bizarní logika je svým způsobem odzbrojující a má možná něco společného s orientálním fatalismem, s nímž lze hledět na svět a nenechat k sobě připustit realitu.

Čest mezi nohama

Ta však Turecko staví před skutečnosti, před nimiž těžko zavírat oči. Jednou z nich jsou vraždy ze cti. Každý rok je především na východě země zabito několik desítek mladých dívek. Zvláště rozšířena je tato nebláhá tradice mezi Kurdy. Její pravidla jsou nepsaná a velmi neurčitá, některé věci, třeba i nevěra, se promínou, jiné – stačí, že dívka začne nosit džíny – mohou znamenat rozsudek smrti. Hlavní roli hraje čest, přesněji čest muže, otce, bratrů, strýců. Vražda samotná je velice promyšlený proces. Není to v žádném případě zločin z afektu. Přípravuje se dlouho a je konsenzuální. Dohodnou se na ní členové rodu, stařešiny, jimž se neodporuje. Často souhlasí i matky.

Witold Szablowski:
Vrah z města meruněk. Příběhy z Turecka. Přeložila Barbora Gregorová. Vydal Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj. 224 stran.

Dívka samozřejmě je z přípravy na svou vlastní vraždu vyloučena. Většinou nic netuší, pokud ano, pokouší se utéct, končí pak často v nevěsticích. Příběhy dvou takových dívek Szablowski vypráví. Jsou to smutné osudy, i když skončily lépe než ty jejich zabitých družek. Odsouzené někdy naleznou titočště u imámů, kteří si však obvykle, řečeno biblicky, hýjí ruce. Nejde o islámskou tradici, avšak děje se v kontextu vypjaté maskulinního rázu islámského náboženství a kultury.

Když je dokonáno, snaží se všichni zahladit stopy, na čemž spolupracuje často i policie, neboť i policisté respektují starý zákon. Je-li poskvřněna mužská čest, musí být očištěna. Ženskou krví. „Veškerá čest tureckého muže leží mezi ženským nohama,“ cituje Szablowski jednoho liberálního novináře z Ankary. V jiné kapitole uvádí „zábavnou“ příhodu z jednoho baru, kde se s ním dal do řeči mladý Turek, který začal tirádu o tom, jaké jsou ženy ze Západu zkažené a necudné. Witold je bránil, ale bez zvláštního zápalu. Pak, když Turek zjistil, že mluví s Polákem, řekl mu,

Zdá se, že vůlv mešit bude v novém Erdoganově Turecku stále silnější. Foto: Shutterstock

že spal s jednou Polkou. – Szablowski na to jen pokrčil rameny, neboť co by tak měl asi na to říct? Turek mu v tu chvíli vmetl do tváře, že nemá žádnou čest, že kdyby tohle on řekl o Turky, musel by ho zabít. Tak by ochránil čest národa. Západ, kam patří i Polsko, o ni dávno přišel. Vypadá to jako folklor, ale zvláště znepokojivý je fakt, že nejradikálnější zastánci trestání žen jsou mezi mladými Turky ve věku od šestnácti do dvaceti let. Co to znamená pro budoucnost Turecka i Evropy, kde Turků přibývá a kde jejich machistická orientální identita spíše posiluje, než slabne? Vše vraždě ze cti? Kulturní obohacení?

Něšťastné malé ženy

Turecká mentalita je ovšem také pohostinná, laskavá, přátelská. A přitom zajímavým způsobem melancholická či spíše melodramatická. Soudobou do tureckých duší je obliba nekonečných sladkobolných televizních seriálů, telenovel, jež tamní studia produkují ve

velkém množství a které přibíhají k televizím miliony nejen žen, jimž často nezbývá než vysedávat u televize, ale i mužů.

Szablowski podnikl rozhovor s „královnou tureckých seriálů“ Deniz Akkayaovou, scenáristkou nejoblíbenější turecké telenovely *Küçük Kadınlar* – Malé ženy. Říká, že základní pravidlo, které se musí v Turecku respektovat, je, že Turci raději pláčou, než se smějí. Téměř všechny úspěšné seriály jsou dramata. I její *Malé ženy* jsou velmi smutné a nedají se sledovat bez kapesníku. Vypráví o pěti sestřích, které kvůli automobilové nehodě přišly o rodiče, což ještě zdaleka není konec ran, jež na ně osud (nebo Alláh – ale seriály jsou nenáboženské, zatím) sešle.

Permanentní neštěstí, se kterým se seriálové ženy setkávají, uvádí prý Turky do zvláštního druhu melancholie, kde jim je velmi dobře. Když se scenáristka snažila některé díly dovést k optimističtějším koncům, diváci protestovali a sledovanost okamžitě klesala. Happy endy totiž Turci nebaští. ■

Pokud autory tohoto komiksu ještě nezatkali během současných čistek, mohou se nejspíš těšit na vlnu přístí. Foto: Reuters

